

Handreiking **informele steun**

Samenwerkende
beroepsverenigingen

Samenwerkende beroepsverenigingen

Deze handreiking is tot stand gekomen met subsidie van het ministerie van VWS in het kader van het **Programma Zorg voor de Jeugd** en is een product van de **Samenwerkende Beroepsverenigingen** (mei 2022). In 2023 is deze handreiking geüpdate omdat de bronvermelding van het artikel van Lam, E. & Ligtermoet, I. (2018) "Informeel Steun heeft een fundamentele eigen waarde in zorg voor jeugd" op [Socialevraagstukken.nl](https://www.socialevraagstukken.nl) in de versie 2022 niet op alle plaatsen correct was toegepast.

Tekst: Marjoleine Vosselman en Jurja Steenmeijer (BPSW)

© NIP, BPSW 2022

Ontwerp en vormgeving: teunis.nu

Hoewel aan de totstandkoming van deze uitgave de uiterste zorg is besteed, kan voor de afwezigheid van eventuele fouten of onvolledigheid niet worden ingestaan en aanvaarden de auteurs en beroepsverenigingen geen aansprakelijkheid.

Deze uitgave is gratis te downloaden via de website **Zorg voor de Jeugd** en via de websites van **BPSW** en **NIP**.

Inhoud

Inleiding	4	4 Vragen en dilemma's van professionals	14
1 De meerwaarde van het inzetten van informele steun	5	Formele verantwoordelijkheid versus persoonlijke verantwoordelijkheid	14
Voordelen van informele steun	5	Tijdsinvestering terwijl de resultaten onzeker zijn	14
Informele steun als beschermende factor	6	Privacy versus openheid	15
Informele steun heeft in zichzelf waarde	6	Risico's versus veiligheid	15
Pedagogische civil society als beschermende inbedding	6	5 De meerwaarde van het inzetten van informele steun	16
2 Vormen van informele steun	7	Beroepscodes	16
Methodieken voor het versterken van het natuurlijke sociale netwerk	7	Richtlijnen	16
Mede-opvoederschap	8	Bijlage	17
De inzet van vrijwilligers: maatjes en mentoren	9	Het sociale netwerk en Informele steun in richtlijnen	17
De inzet van vrijwilligers: georganiseerde gezinsondersteuning	10		
Betrokkenheid van Informele steunfiguren bij professionele jeugdhulp en jeugdbescherming	10		
3 Wat heeft een professional nodig om aan te sluiten bij informele steun?	12		
Taakopvatting	12		
Organisatie als faciliterend beleidskader	12		
Professionele moed	13		

Inleiding

Informele steun verwijst naar de inzet van mensen uit het netwerk en de directe leefomgeving van jongeren en hun gezin, en naar de inzet van vrijwilligers. Met deze handreiking voor professionals beogen de Samenwerkende Beroepsverenigingen in het Jeugd domein (SBJ) de inzet van informele steun te bevorderen. Het belang daarvan wordt breed onderkend. Van politiek, beleidsmakers, wetenschappers tot cliënten, ervaringsdeskundigen en professionals zelf: Iedereen vindt het belangrijk. En toch blijkt uit signalen van jeugdigen en ouders dat professionals nog niet altijd de inzet van informele steunfiguren meenemen in hun werkwijze.

Uit sessies met ervaringsdeskundigen¹ kwam een aantal punten naar voren:

- De wens dat er meer bewustzijn komt van de waarde van het sociale netwerk en informele steun voor jongeren. Nog niet alle professionals hebben oog voor de belangrijke rol die het netwerk speelt in het leven van het kind en de ouders.
- Belangrijke personen in het netwerk van jongeren en ouders kunnen en moeten vaker gezien en erkend worden door professionals in de jeugdhulp, jeugdbescherming en onderwijs. Dit betekent dat zij niet alleen een rol krijgen in de uitvoering van de hulp, maar ook invloed hebben op besluitvorming.
- Meer maatwerk is mogelijk in de samenwerking met het informele netwerk. Het is de uitdaging om buiten de kaders te denken en te handelen.
- Wanneer meerdere professionals betrokken zijn, helpt het als in ieder geval één professional de verantwoordelijk neemt om het informele netwerk te betrekken.
- Belangrijke personen in het netwerk van een jongere kunnen zelf meer ondersteund worden. Er is behoefte aan het faciliteren van contacten onderling met gelijkgestemden.

Om het samenwerken met belangrijke personen uit het sociale netwerk en informele steunte bevorderen zet deze handreiking uiteen wat informele steun precies is, waarom het zo belangrijk is en wat je als professional nodig hebt en tegenkomt als je er concreet mee aan de slag gaat.

In rapporten, richtlijnen en de praktijk wordt gesproken over het sociale netwerk en informele steun. Soms worden zij als synoniemen gezien. In deze handreiking worden beide termen gebruikt. Het sociale netwerk wijst over het algemeen op het netwerk van familie, vrienden en wijk. Informele steun is de overkoepelde term en kan bestaan uit het sociale netwerk maar ook meer georganiseerde vormen van steun zoals vrijwillige opvoedondersteuning, maatjes en mentoren.

¹ Deze sessie is in december 2020 georganiseerd door de samenwerkende beroepsverenigingen en de **BGZJ**, de samenwerkende jeugdbranches (Jeugdzorg Nederland, de Nederlandse GGZ, Vereniging Gehandicaptenzorg Nederland (VGN) en de Vereniging voor Orthopedagogische behandelcentra (VOBC)) en maakte deel uit van een reeks van vier verdiepende sessie over de inzet van informele steunfiguren.

1 De meerwaarde van het inzetten van informele steun

Eén van de doelen van de Jeugdwet is het gebruik maken van de eigen kracht van jongeren, ouders en hun sociale netwerk. Het is belangrijk dat zij zelf zoveel mogelijk regie blijven houden over hun leven. Daarom is er in het jeugdbeleid niet alleen aandacht voor de preventie van risico's en problemen in de psychosociale ontwikkeling van jongeren, maar ook in toenemende mate voor factoren die een positieve ontwikkeling van jongeren bevorderen.

In vergelijking met formele steun in de vorm van hulp- en dienstverlening door professionals, is informele steun meer verweven met het alledaagse leven. Het voordeel van informele steun is dan ook dat zij laagdrempelig en duurzaam beschikbaar is voor de jeugdige en het gezin - ook nadat formele hulp is afgerond. Informele steun kan praktisch van aard zijn, bijvoorbeeld als een vrijwilliger een jongere helpt bij het invullen van een formulier. Maar het kan natuurlijk ook emotionele steun betreffen, zoals een luisterend oor bieden na een ruzie. Tot slot kan informele steun ook normatief zijn en is dan meer gericht op het ontwikkelen van normen en waarden, zoals bijvoorbeeld een familielid die een de jeugdige laat zien of uitlegt hoe je op een goede manier kunt aangeven dat je iets niet wilt.

Voordelen van informele steun

- Het verbindt ouders/gezinnen in het gewone alledaagse leven waardoor problemen genormaliseerd worden.
- Het kind of de ouder krijgt door een maatje of een ander gezin de kans om nieuwe ervaringen op te doen en ontspannen kind te kunnen zijn.
- De steun die gezinnen/maatjes of ouder bieden is informeel en gebeurt op vrijwillige basis. Hierdoor is het gelijkwaardig en ook goedkoper dan formele zorg. Wel worden de koppelingen begeleid door een professionele coördinator.
- Transformatie en besparing in de (jeugd)zorg.
- Het normaliseert opvoedvragen, waardoor ouders deze niet met hulpverleners hoeven te bespreken.
- Er wordt ingezet op een langdurige relatie tussen de gezinnen en vrijwilligers waardoor er een netwerkuitbreiding plaatsvindt.
- Het kan aanvullend zijn aan formele zorg door het bieden van praktische ondersteuning in en rond het gezin.
- Het heeft een preventieve insteek: het voorkomen van uithuisplaatsing, jeugdzorg en jeugdbescherming.
- (Een deel van) de hulpvragen die nu bij zwaardere zorg worden belegd, kunnen worden ondervangen met informele steun (afschalen).

Bron: website [Zorg voor de Jeugd](#)

Informele steun als beschermende factor

Beschermende factoren zijn factoren die de kans op het ontstaan of voortduren van een probleem verkleinen wanneer er risicofactoren aanwezig zijn. Een sterk informeel netwerk is zo'n beschermende factor. Jongeren met ondersteunende netwerken blijken veerkrachtiger en beter bestand tegen stresserende omstandigheden en hebben meer kans op te groeien tot gezonde volwassenen. Doordat ouders en jongeren praktische of emotionele steun krijgen, is de kans kleiner dat opvoedingsproblemen escaleren en een jongere in zo'n problematische opvoedings-situatie komt dat zijn ontwikkeling ernstig bedreigd raakt². Groot pluspunt daarbij is dat waar formele hulp op enig moment eindigt, informele steun over het algemeen juist continuïteit biedt.

Top tien beschermende factoren

Voor een positieve ontwikkeling van jeugdigen

E-zine 'Ingeschakeld' van de samenwerkende branches gespecialiseerde jeugdzorg

Voorbeelden van het inschakelen van belangrijke naasten

In alle soorten en matjes. Informele steun voorkomt uithuisplaatsing?!

Dit werkboek vanuit het Ondersteuningsteam Jeugd (OZJ) beschrijft vormen van informele steun, onderzoek naar de effecten en biedt veel aanvullend materiaal.

Informele steun heeft in zichzelf waarde

Bezien vanuit het perspectief van het kind of de jeugdige is informele steun niet alleen maar een middel tot een doel, maar iets dat in zichzelf waarde heeft. Dat sluit aan bij het inzicht dat verbondenheid een van de basisbehoeften is van mensen, hun welbevinden vergroot en zelfs gezondheidsbevorderend werkt. Het is dan ook een valkuil om informele steun op te vatten als iets dat instrumenteel ingezet kan worden in dienst van formele hulpverlening. Niet de informele steun moet aanvullend en tijdelijk zijn; dat geldt juist voor formele hulp.³

Pedagogische civil society als beschermende inbedding

In gemeenschappen dragen niet alleen ouders, jongeren en buurtbewoners, maar ook familieleden, leraren, sportcoaches, - burgers dus - allemaal hun steentje bij aan de opvoeding en opgroeien van kinderen en jeugdigen. Op die manier vormt zich

wat hoogleraar pedagogiek Micha de Winter de pedagogische civil society noemt⁴: *it takes a village to raise a child*. In een pedagogische civil society zijn mensen bereid en in staat om in de eigen sociale netwerken en in het publieke domein verantwoordelijkheden rond het opgroeien en opvoeden van kinderen en jeugdigen met elkaar te delen. In zo'n omgeving worden de meeste opvoedtaken gedaan door niet-professionals. Door als professional (collectieve) informele steun in te zetten, versterk je de pedagogische civil society als een beschermende inbedding voor kinderen en jeugdigen. Op die manier versterk je het netwerkcapitaal van kwetsbare gezinnen.

Als informele steun de bepalende factor is voor het welzijn en veerkracht van jongeren die opgroeien in complexe gezinssituaties, dan zou formele hulp er ten alle tijden op gericht moeten zijn om deze informele steun te ondersteunen en versterken. Professionele (formele) hulp is dan een tijdelijke aanvulling op de essentiële rol van het informele netwerk. Niet andersom.

(Verslag sessie ervaringsdeskundigen 16 december 2020)

² **Mentoren en maatjes voor jongeren**, Sterke kanten en uitdagingen bij informele steun, NJi, p.6

³ Zie hiervoor ook Lam, E. & Ligtermoet, I. (2018) **Informele Steun heeft een fundamentele eigen waarde in zorg voor jeugd**. Sociale vraagstukken, 2018.

⁴ **Top tien positieve ontwikkeling jeugd**

2 Vormen van informele steun

Er zijn vele vormen van informele steun die onder die noemer te scharen zijn, maar divers van aard zijn. Zonder uitpuittend te zijn, worden hier ter inspiratie een aantal vormen van informele steun belicht. Hierbij gaat het zowel om methodieken die expliciet gericht zijn op het versterken van het informele netwerk, als om de mogelijkheid vrijwilligers in te zetten, bijvoorbeeld als maatje of mentor, gezinsondersteuner of zelfs als burgervoogd. Het kan gaan om initiatieven waarbij een persoon uit het sociale netwerk een specifieke verantwoordelijkheid krijgt, zoals een door de jeugdige zelfgekozen mentor (JIM) of burgervoogd. Er kunnen ook nieuwe actoren aan het netwerk worden toegevoegd die – al dan niet tijdelijk – min of meer structurele ondersteuning bieden (bijvoorbeeld buurtgezin, steunouder).

Methodieken voor het versterken van het natuurlijke sociale netwerk

Verschillende methodieken gaan uit van het versterken van het eigen netwerk in de directe sociale omgeving van de jeugdige en ouders om zo de draagkracht van gezinnen te versterken. Deze vorm van informele steun is vaak op natuurlijke wijze aanwezig. Die bestaat vaak uit informele relaties zoals familie, vrienden van het gezin, buurtgenoten en andere belangrijke anderen. Het kan ook zijn dat er al buurtinitiatieven zijn waarbij kan worden aangesloten. Professionals kunnen de kracht van deze natuurlijke netwerken helpen aanboren en versterken ten behoeve van de jeugdige. Ook het onderwijs maakt deel uit van dit netwerk. Zij zijn weliswaar vanuit hun kerntaak vooral als professionals betrokken, maar kunnen daarnaast een bron van informele steun zijn.

Aan de slag met sociale netwerken – Movisie

Netwerkgericht werken kan op vele manieren. De keuze aan instrumenten en methoden is groot. Deze wegwijzer helpt je op weg en maakt je wegwijs in de meest bekende instrumenten en methoden.

Netwerkcirkel van Lensink

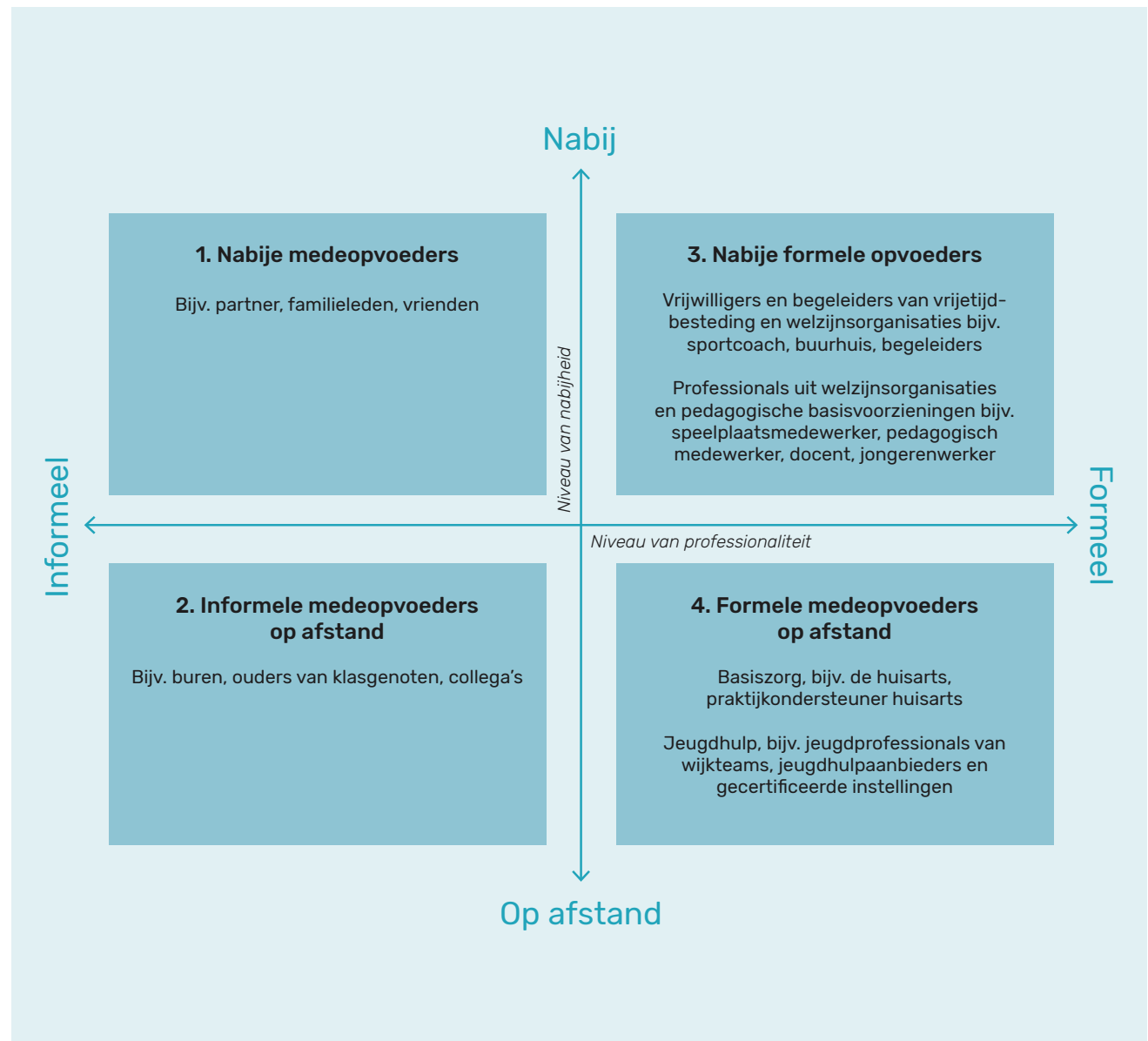
De netwerkcirkel brengt de contacten van de cliënt in kaart met familie, medecliënten, professionals en anderen in de samenleving, teneinde potentiële hulpbronnen te identificeren.

Sociale Netwerk Versterking

Met een netwerkberaad wordt het sociale netwerk van een cliënt of gezin geactiveerd en samen gewerkt aan oplossingen.

Mede-opvoederschap

In de publicatie **Samen opvoeden?!** staat een overzicht van vormen van mede-opvoederschap. De vormen zijn op twee assen gerangschikt: niveau van professionaliteit en niveau van nabijheid.

De inzet van vrijwilligers: maatjes en mentoren

In de literatuur zijn verschillende definities van maatjes en mentoren in omloop. Wat de verschillende definities gemeen hebben is dat er meestal sprake is van een één-op-één relatie tussen een mentor of maatje en een jeugdige. Die relatie heeft als doel het welbevinden van de jeugdige te vergroten. We beschrijven hier de begrippen maatjes en mentoren als onderscheiden termen, maar in de praktijk zien we dat het gebruik van de begrippen maatjes en mentoren elkaar overlappen.⁵

- Maatjes zijn vaak vrijwilligers die vanuit een georganiseerd verband de jeugdige bijstaan. Maatjes kunnen bijvoorbeeld ervaringsdeskundig zijn, of leeftijdsgenoten. Zij kunnen een luisterend oor bieden of samen iets ondernemen. Door een maatje voelen mensen zich gehoord en minder alleen.
- Mentoren bieden vaak ondersteuning bij het bereiken van een doel: het vergroten van vaardigheden, het helpen bij schoolvorderingen, het vinden van een stage of baan. Of bij het voeren van de regie over het eigen hulpverleningstraject. Mentoren kunnen vrijwilligers zijn of mensen uit het eigen netwerk, dat wordt dan *natural mentoring* genoemd.

MatchMentor is een interventie die zich richt op jongeren tussen de 10 en 23 en ondersteunt hen bij het succesvol inrichten van hun leven.

Jeugdsupport van Humanitas is een maatjesproject voor jongeren en jongvolwassenen die te maken hebben (gehad) met (jeugd)zorg.

Stichting @ease

@ease geeft jongeren tussen de 12-25 jaar een inlooplek (fysiek en online) waar ze met (ervaringsdeskundige) jonge vrijwilligers kunnen praten over problemen van welke aard dan ook. Op locatie is er ook een zorgprofessional aanwezig die kan bemiddelen.

Handreiking Steunfiguur Kind

Vanuit het programma Scheiden zonder Schade (SzS) staat men ook stil bij de waarde van die wie-figuur. Daarvoor is een handreiking Steunfiguur Kind bij scheiding opgesteld voor gemeenten en andere professionals.

Een overzicht van projecten voor maatjes en mentoren is te vinden in de publicatie *Mentoren en maatjes voor jongeren*. Ook worden in deze notitie resultaten uit onderzoek en praktijkervaringen behandeld.

⁵ Deze beschrijvingen zijn ontleend aan: **Mentoren en maatjes voor jongeren** Sterke kanten en uitdagingen bij informele steun

De inzet van vrijwilligers: georganiseerde gezinsondersteuning

Wanneer de ondersteuning is gericht op het gezin rond de jeugdige, dan is het doel meestal om de draagkracht van een gezin te bevorderen en te ondersteunen bij de opvoeding. Soms door het samen dragen van zorgtaken, soms door het bieden van een luisterend oor of tips voor het beter kunnen omgaan met de uitdagingen van opvoeding.

Steunouders

Een steunouder is een vrijwilliger die een of twee dagdelen per week een kind opvangt. De ouders hebben daardoor even tijd voor zichzelf. Steunouder is er voor die ouders die niet op hun eigen netwerk terugvallen en bij wie de stress te hoog oploopt. De inzet van een steunouder wil voorkomen dat er zwaardere formele steun moet worden ingezet.

Homestart

Vrijwilligers van Home Start ondersteunen ouders bij lichte opvoedingsvragen. Ze bieden net dat steuntje in de rug, soms door praktisch te ondersteunen en soms door gesprekspartner te zijn die een luisterend oor biedt. Hiermee kan worden voorkomen dat lichte opvoedingsvraagstukken uitgroeien tot grote problemen waarvoor zwaardere hulp nodig is.

Buurtgezinnen

Buurtgezinnen is een nieuw initiatief gebaseerd op een oude gedachte: opvoeden doen we samen. Gezinnen die steun kunnen gebruiken (vraaggezinnen)

worden gekoppeld aan een warm en stabiel gezin in de buurt (steungezinnen). Zo krijgen kinderen wat extra liefde en aandacht en worden ouders even ontlast.

Samen Oplopen

Gezinnen of jongeren met meervoudige zorgen worden gesteund door toegewijde vrijwilligers die mee lopen in het gezin of met een jongere. Zij coachen en helpen met allerlei problemen in het gezin of een jongere, zoals lastige papieren, financiën, integreren, participeren, de samenleving niet begrijpen, eenzaamheid, lichamelijk of psychische problemen, vragen rond de kinderen, enz. Het gezin en de vrijwilliger wordt begeleid door een hulpverlener als coördinator. Een krachtige mix van informele en formele zorg.

Meeleefgezin

MeeleefGezin biedt gezinnen een vrijwillig meeleefgezin, dat het kind regelmatig opvangt. Het kind doet positieve ervaringen op in deze vertrouwde en stabiele tweede omgeving. Deze ervaringen dragen bij aan een gezonde ontwikkeling van deze kinderen en geven ruimte aan een optimale relatieopbouw tussen ouder(s) en kinderen.

Betrokkenheid van Informele steunfiguren bij professionele jeugdhulp en jeugdbescherming

Er zijn vormen van informele steun die een rechtstreekse betrokkenheid hebben bij de jeugdhulp of jeugdbescherming. Het netwerk of de informele steunfiguur neemt dan een specifieke verantwoordelijkheid op zich, en werkt daarbij nauw samen met de formele hulpverlening of behandeling.

Een voorbeeld is het wrap-around-care model in de richtlijn 'Gezinnen met meervoudige en complexe problemen'. Dit wordt vaak als bloem voorgesteld met het gezin en de vaste hulpverlener in het midden. Zij vormen het hart van de bloem. De blaadjes zijn de leden uit het netwerk van het gezin en alle andere betrokkenen die erbij gehaald worden om een bijdrage te leveren aan de benodigde verandering in het gezin.

Familie groepsplan

In de Jeugdwet (2015) is vastgelegd dat gezinnen de gelegenheid moet worden geboden om een familiegroepsplan op te stellen, samen met familie, vrienden en anderen die tot de sociale omgeving van de jeugdige behoren. Een methode om gezinnen meer regie over de hulpverlening te geven, is 'Family Group Conferencing', of het familienetwerkberaad.

2 Vormen van informele steun

Het gezin, familieleden en eventuele andere betrokkenen komen bij elkaar om samen met het gezin een plan te maken waarmee zij een vraag of probleem aanpakken. Een veelgebruikte vorm van een familie-netwerkberaad is de *Eigen Krachtconferentie*.

Jouw Ingebrachte Mentor (JIM)

Een JIM is een persoon – bijvoorbeeld een familielid, vriend of bekende van de jongere – die meedenkt en als mentor van de jongere optreedt in complexe situaties, bijvoorbeeld als er uithuisplaatsing of een schorsing van school dreigt. De JIM is een vertrouwenspersoon van en voor de jongere en treedt op als vertegenwoordiger richting ouder(s) en professionals. De bedoeling is dat de jongere in zijn eigen omgeving verder kan groeien. De inzet van een JIM kan erop gericht zijn om een uithuisplaatsing of ingrijpendere behandeling te voorkomen.

Saad (20): "Mijn moeder zat in de gevangenis, mijn vader heb ik niet gekend, de nieuwe voogd had een stagiair meegenomen en een nieuwe collega gevraagd om eens mee te kijken, die ook weer iemand had meegevraagd. Als 14-jarige zat ik tegenover 4 volwassenen die ik niet of nauwelijks kende. Ik voelde mij zo alleen. Met mijn JIM is dat doorbroken."

Burgervoogdij

Een burgervoogd is een natuurlijke persoon die de voogdij en de daarbij behorende rechten en plichten op zich neemt over een kind dat woont en opgroeit in een instelling (op een leefgroep) of in een gezinshuis. Dit betreft kinderen waarbij het ouderlijk gezag niet meer door de ouders (of een van de ouders) wordt uitgeoefend. Meestal neemt een professionele jeugdbeschermer deze rol op zich, maar wanneer iemand in de omgeving van de jeugdige bereid is om de voogdij op zich te nemen, kan hij of zij die rol op zich nemen. Dit betreft voor de burgervoogd een commitment met grote verantwoordelijkheid en met de kracht van een duurzame betrokkenheid bij het kind. Vanuit het perspectief van het kind heeft het als voordeel dat deze voogd dichtbij staat en continuïteit biedt. De website biedt meer informatie.

Gio, mijn burgervoogd, is iemand die ik echt heel erg vertrouw... Hij is iemand die echt goed voor mij zorgt en waar ik heel veel om geef.

(bron: burgervoogd.nl)

3 Wat heeft een professional nodig om aan te sluiten bij informele steun?

Uit signalen van jeugdigen en ouders blijkt dat professionals nog niet altijd de inzet van informele steunfiguren meenemen in hun werkwijze, zie ook de inleiding. Wat er nodig is om informele steun in te zetten is een allereerst een bewustwording met betrekking tot de taakopvatting van de professional. Naast dat de professionals als deskundige probleemoplosser optreedt, wordt hij ook een versterker van het informele netwerk. Een tweede voorwaarde is een faciliterend beleidskader. Tot slot vraagt het samenwerken met informele steunfiguren om professionele moed.

Taakopvatting

Het inzetten van informele steun veronderstelt allereerst een taakopvatting van de professionals zelf, waarin zij zichzelf niet primair beschouwen als deskundigen-die-weten-wat-er-nodig-is, maar als iemand die bijdraagt aan het versterken van het versterken van het kind en het gezin. En daarbij ook kijkt naar mogelijkheden om het netwerk in te zetten om *samen beslissen* en de eigen regie te bevorderen. Deze professional realiseert zich dat de jeugdige en het netwerk uiteindelijk zelf eigenaar zijn van hun complexe problemen en van de oplossingen daarvoor. Dit lijkt misschien vanzelfsprekend, maar voor

veel professionals betekent dit een omslag in denken die tamelijk radicaal is. Het gaat namelijk een flinke stap verder dan het netwerk uitnodigen om mee te denken; het gaat erom dat cliënt en netwerk echt aan zet komen.⁶ Daarmee plaatst de professional zichzelf meer op als iemand die daaraan kan bijdragen. In plaats van zelf regie te pakken, nodigt hij de cliënt en diens netwerk daartoe uit. Dat kan op gespannen voet staan met een huidige beroepsidentiteit waarin de professionele deskundigheid van de professional zelf voorop staat. De professional heeft er immers voor gestudeerd en oplossingen waar jeugdigen en hun systeem zelf mee komen passen niet altijd bij hun professionele kennis en inzichten. Bovendien brengt dit ook nog wel eens rolverwarring en onzekerheid teweeg rondom de vraag: *wat is de rol van de professional en wat is de rol van het informele netwerk?*

Organisatie als faciliterend beleidskader

De visie van de organisatie waarbinnen de professional werkt op het inzetten van het informele netwerk is dan ook van groot belang. Professionals moeten zich gesteund kunnen voelen door bijvoorbeeld leidinggevend en collega's en zij moeten voldoende tijd en ruimte krijgen om het betrekken van het

informele steun op te kunnen pakken. Hier ligt dus ook een verantwoordelijkheid voor de organisatie: die moet ruimte bieden aan het out-of-the-box denken wat nodig is voor de inzet van informele steun. Het samenwerken met het netwerk vraagt om balanceren en een hoge tijdsinvestering. Veel professionals ervaren gebrek aan tijd en ruimte, waardoor soms onvoldoende wordt ingezet op het betrekken van het sociale netwerk en organiseren van informele steun. Bovendien vertaalt het inzetten van informele steun zich niet of moeizaam in cijfers. Wanneer de professional uitsluitend wordt afgerekend op concreet behaalde, meetbare resultaten bij individuele cliënten en daarbij ook nog een hoog werktempo wordt verwacht dan ligt de valkuil op de loer dat de professional vanuit risicobeheersing teveel blijft koersen op de inzet van formele hulpverlening. Dat geldt ook voor de financiering: die moet inzet van informele steun wel mogelijk maken. Zo is het van belang dat contacttijd met het netwerk zonder aanwezigheid van jongere ook wordt vergoed. Tot slot vraagt de inzet van informele steun om goede deskundigheidsbevordering in de vorm van scholing en intervisie.

⁶ Whitepaper Gert Schout Circulaire Zorg (jimwerkt.nl)

3 Wat heeft een professional nodig om aan te sluiten bij informele steun?

Professionele moed

Het vergt behoorlijk wat professionele moed om het netwerk aan zet te laten, om te geloven in en te vertrouwen op oplossingen waar de mensen zelf mee komen- zeker als die niet ideaal lijken en afwijken van formele hulpverleningsdoelen die meer controle lijken te bieden. Een helpend besef hierbij is dat formele hulp ook lang niet altijd tot een ideale situatie leidt. Dat geldt overigens ook voor de inzet van informele steun. De professionele moed schuilt er dan ook vooral in dat je de risico's niet kunt dichttimmeren en dus onzekerheid moet verdragen. Het vergt ook moed om het netwerk uit te nodigen voor gesprekken, voor sommige professionals kan het idee dat iemand anders aansluit bij gesprekken spanning opleveren, want wat als hij of zij het niet eens is met de aanpak? Deze spanning moet je kunnen verdragen en het balanceren tussen regie houden en loslaten vraagt om goede (gespreks-) vaardigheden bij de professional.

Ongewone reisgids van het gewone leven

De publicatie 'De ongewone reisgids van het gewone leven' (OZJ, 2021) is bedoeld voor (jeugd) professionals en alle anderen die willen werken vanuit een brede blik op het gewone leven. In de reisgids wordt aandacht besteedt aan individuele sociale steun.

'Wie kent er iemand die
iemand kent die iemand
kent die iets kan?'

Astrid Greven

4 Vragen en dilemma's van professionals

De professional die samenwerkt met het netwerk en informele steun ontkomt niet aan spanningsvelden en dilemma's. Die spanningsvelden maken het werken met informele netwerken uitdagend. Het doet een beroep op creativiteit, out-of-the-box denken en natuurlijk vraagt het om ethische afweging. Een aantal veel voorkomende spanningsvelden zijn de volgende.

Formele verantwoordelijkheid versus persoonlijke verantwoordelijkheid

Het eerste spanningsveld ontstaat rondom verantwoordelijkheid. In de samenwerking met het informele netwerk worden rollen, taken en verantwoordelijkheden verdeeld. Dat veronderstelt dat er duidelijke afspraken worden gemaakt waaraan iedereen zich houdt. Het spanningsveld dat ontstaat heeft te maken met het feit dat de professional een *formele* verantwoordelijkheid draagt en daarop aanspreekbaar is - zelfs aan tuchtrecht onderworpen is - terwijl het informele netwerk een persoonlijke verantwoordelijkheid draagt en dus niet formeel gebonden is aan behandeldoelen. In het verlengde hiervan kan het dilemma ontstaan of de professional verantwoordelijk kan worden gehouden voor zaken die wel of juist niet door het informele netwerk worden opgepakt en die dus buiten zijn invloedssfeer liggen.

Tijdsinvestering terwijl de resultaten onzeker zijn

Het tweede spanningsveld ontstaat rondom tijdsinvestering. De context en organisatie waarbinnen professionals werken is nog altijd gericht op het behalen van resultaten in relatief kort tijdsbestek. Professionals moeten werken in een hoog tempo volgens vaste procedures, richtlijnen en erkende interventies. Het is daarnaast niet altijd op voorhand duidelijk wat die investering in het sociale netwerk of informele steun concreet oplevert. De beschermende werking van het informele netwerk blijkt niet altijd op korte termijn uit concreet behaalde doelen. Hierdoor kunnen professionals en management in de verleiding komen om zich te richten op behandeldoelen die wel op korte termijn resultaat geven, maar die de inzet van het informele netwerk juist ondermijnen. Dit gevaar ligt vooral op de loer wanneer financieringsystemen niet stroken met deze werkwijze.

“De gedachte dat het netwerk ontbreekt, ontoereikend is of problematiek versterkt, is hardnekkig. Betrokken naasten zijn inderdaad soms dun bezaaid of zelf overbelast (zeker bij langdurige problemen). Daarnaast stellen ze zich niet altijd constructief op. Toch zijn netwerken vaak groter dan op het eerste gezicht lijkt, net als de diversiteit aan beschikbare steun. Maar je moet wel willen zoeken.”⁷

(Lam & Ligtermoet, 2018)

⁷ Lam, E. & Ligtermoet, I. (2018) *Informele Steun heeft een fundamentele eigen waarde in zorg voor jeugd*. Sociale vraagstukken, 2018.

4 Vragen en dilemma's van professionals

Privacy versus openheid

Professionals hebben een plicht tot geheimhouding en moeten ook op grond van wetgeving de privacy van de cliënt waarborgen. Dit kan dilemma's opleveren wanneer je het informele netwerk betreft. Wat mag je delen en met wie? Mag een derde persoon aanwezig zijn bij belangrijke gesprekken waar gevoelige informatie wordt besproken? Kan informatie met betrekking tot gevoelige problematiek worden gedeeld met het informele netwerk? Dit zijn allemaal vragen waar geen pasklare antwoorden op zijn en die om zorgvuldigheid vragen. Tegelijk hoeven dit geen onoverkoombare barrières te zijn om het informele netwerk te betrekken. Er is vaak meer ruimte dan wordt gedacht.

Privacy App

De **Privacy App Jeugd** biedt een leidraad bij het afwegen wat je met wie kunt delen.

E-learning

Er is een **e-learning** beschikbaar waarmee je inzicht krijgt hoe je met behulp van de privacy-app een zorgvuldige afweging kunt maken.

Risico's versus veiligheid

Als er zorgen zijn over de veiligheid van kinderen en jeugdigen is er vaak een sterke neiging om het zekere voor het onzekere te nemen. Men zet in op risicobeheersing en houdt bij voorkeur controle. Dit kan ertoe leiden dat men inzet op formele zorg, omdat dit minder risicovol lijkt. Inmiddels weten we uit tal van onderzoeken dat formele zorg niet per definitie voor veiligheid zorgt⁸. Toch is dit voor professionals een reëel spanningsveld dat tot concrete dilemma's leidt. Een concreet voorbeeld kan zijn: kunnen bijvoorbeeld grootouders een rol hebben in het veiligheidsplan of verhindert hun loyaliteit dat ze optreden of onveiligheid melden als het nodig is? Durf ik een keuze als verantwoordelijke professional aan het informele netwerk over te laten met alle risico's van dien of grijp ik in? Dergelijke afwegingen kun je niet alleen maken. Het is dan zinnig om een moreel beraad te organiseren. De grote meerwaarde daarvan is dat jeugdigen, gezinnen hun netwerk en informele steunfiguren daaraan deel kunnen nemen.

Het lastig durven toevertrouwen komt mogelijk ook zo stellen Lam en Ligtermoet (2018):

*"Doordat nog veel professionals zich handelingsverlegen voelen in het samenwerken met het netwerk (en daaraan voorafgaand ouders zover krijgen dat ze meewerken). Ze worstelen met verbinding krijgen of met hoe ze het meedenken van naasten kunnen 'managen'. Het vraagt lef en vakmanschap om niet de tweede maar de derde viool te kunnen spelen. (...) Welke mechanismen en aannames er ook spelen, het is hoog tijd dat het beleid en het professionele systeem informele steun gaat erkennen als algemeen werkzame factor kinderen en gezinnen met problemen. Net zoals een goede werkrelatie tussen cliënten en hulpverleners dat is."*⁹

⁸ Zo laat bijvoorbeeld het rapport van de commissie-Samson **Omringd door zorg, toch niet veilig** zien (onlangs opnieuw opgetekend in het rapport van de commissie-De Winter).

⁹ Lam, E. & Ligtermoet, I. (2018) **Informele Steun heeft een fundamentele eigen waarde in zorg voor jeugd**. Sociale vraagstukken, 2018.

4 Vragen en dilemma's van professionals

Privacy versus openheid

Professionals hebben een plicht tot geheimhouding en moeten ook op grond van wetgeving de privacy van de cliënt waarborgen. Dit kan dilemma's opleveren wanneer je het informele netwerk betreft. Wat mag je delen en met wie? Mag een derde persoon aanwezig zijn bij belangrijke gesprekken waar gevoelige informatie wordt besproken? Kan informatie met betrekking tot gevoelige problematiek worden gedeeld met het informele netwerk? Dit zijn allemaal vragen waar geen pasklare antwoorden op zijn en die om zorgvuldigheid vragen. Tegelijk hoeven dit geen onoverkoombare barrières te zijn om het informele netwerk te betrekken. Er is vaak meer ruimte dan wordt gedacht.

Privacy App

De **Privacy App Jeugd** biedt een leidraad bij het afwegen wat je met wie kunt delen.

E-learning

Er is een **e-learning** beschikbaar waarmee je inzicht krijgt hoe je met behulp van de privacy-app een zorgvuldige afweging kunt maken.

Risico's versus veiligheid

Als er zorgen zijn over de veiligheid van kinderen en jeugdigen is er vaak een sterke neiging om het zekere voor het onzekere te nemen. Men zet in op risicobeheersing en houdt bij voorkeur controle. Dit kan ertoe leiden dat men inzet op formele zorg, omdat dit minder risicovol lijkt. Inmiddels weten we uit tal van onderzoeken dat formele zorg niet per definitie voor veiligheid zorgt⁸. Toch is dit voor professionals een reëel spanningsveld dat tot concrete dilemma's leidt. Een concreet voorbeeld kan zijn: kunnen bijvoorbeeld grootouders een rol hebben in het veiligheidsplan of verhindert hun loyaliteit dat ze optreden of onveiligheid melden als het nodig is? Durf ik een keuze als verantwoordelijke professional aan het informele netwerk over te laten met alle risico's van dien of grijp ik in? Dergelijke afwegingen kun je niet alleen maken. Het is dan zinnig om een moreel beraad te organiseren. De grote meerwaarde daarvan is dat jeugdigen, gezinnen hun netwerk en informele steunfiguren daaraan deel kunnen nemen.

Het lastig durven toevertrouwen komt mogelijk ook zo stellen Lam en Ligtermoet (2018):

*"Doordat nog veel professionals zich handelingsverlegen voelen in het samenwerken met het netwerk (en daaraan voorafgaand ouders zover krijgen dat ze meewerken). Ze worstelen met verbinding krijgen of met hoe ze het meedenken van naasten kunnen 'managen'. Het vraagt lef en vakmanschap om niet de tweede maar de derde viool te kunnen spelen. (...) Welke mechanismen en aannames er ook spelen, het is hoog tijd dat het beleid en het professionele systeem informele steun gaat erkennen als algemeen werkzame factor voor kinderen en gezinnen met problemen. Net zoals een goede werkrelatie tussen cliënten en hulpverleners dat is."*⁹

⁸ Zo laat bijvoorbeeld het rapport van de commissie-Samson **Omringd door zorg, toch niet veilig** zien (onlangs opnieuw opgetekend in het rapport van de commissie-De Winter).

⁹ Lam, E. & Ligtermoet, I. (2018) **Informeel Steun heeft een fundamentele eigen waarde in zorg voor jeugd**. Sociale vraagstukken, 2018.

5 Informele steun in de professionele standaard

Professionals in de jeugdhulp en jeugdbescherming werken volgens de professionele standaard, dat wil zeggen dat zij hun handelen funderen op de beroepscode, richtlijnen en veldnormen die gelden voor de eigen beroepsgroep.

Beroepscodes

In verschillende beroepscode wordt al dan niet expliciet aandacht besteed aan het inzetten van informele steun. In de beroepscode voor professionals in sociaal werk bijvoorbeeld onderstreept artikel 19 dat de professional –als dat in het belang van de persoon is– samenwerkt met informele steunfiguren uit het sociale netwerk van de persoon en/of met vrijwilligers. Dat het gebeurt is dus een professionele norm, maar hoe de professional die informele steun vervolgens inzet is een kwestie van professionele autonomie. Er is geen *one size fits all*. Zeker situaties met een hoge mate van complexiteit vragen om maatwerk. De professional zal dus steeds samen met de persoon en diens netwerk moeten onderzoeken wat het beste manier is om informele steun in te zetten. Hierbij is het wel van belang om steeds het kind of de jeugdige als vertrekpunt te nemen.

Richtlijnen

In verschillende richtlijnen komt het belang van het sociale netwerk en informele steun als beschermende factor naar voren. In de bijlage is een selectie van richtlijnen in de jeugdhulp en jeugdbescherming opgenomen en kort beschreven wat daarin aanbevelingen zijn.

In een aantal van deze richtlijnen wordt extra aandacht besteed aan cliënten met een Licht Verstandelijk Beperking. Voor hen is de steun van het sociale netwerk vaak extra belangrijk.

Daarnaast gaan enkele richtlijnen in meer specifieke zin in op het sociale netwerk en informele steun. Of het nu gaat om eetstoornissen, echtscheidingsproblematiek, of uitdagingen bij samen beslissen over passende hulp, het verdient altijd aanbeveling om de richtlijnen te raadplegen voor concrete aanwijzingen voor de inzet van informele steun.

Tijdens de sessie met ervaringsdeskundigen (zie ook de inleiding) deden zij een oproep aan de professionals in de jeugdhulp en jeugdbescherming:

- **Zie mij.** *Ik ben al jaren in het leven van deze jongere. En ik blijf als jij de hulp weer afsluit.*
- **Luister naar me en neem me serieus.** *Ook al heb ik formeel geen gezag, ik ken de achtergrond en de context van deze jongere, ik weet wat belangrijk is voor haar of hem, en ik kan goed meedenken en werken aan duurzame oplossingen.*
- **Wees flexibel.** *Elke jongere is anders, elke situatie is anders. Wees bereid om buiten de kaders te denken en te handelen als dit in het belang is van duurzame ontwikkeling van de jongere.*
- **Steun me.** *Je kennis en ervaring is belangrijk, o.a. bij behandeling van de jongere, in de coaching naar mij, en/of in de omgang met ouders. Denk mee zonder de regie over te nemen. En breng me in verbinding met andere personen die een vergelijkbare rol spelen in het leven van een jongere.*

Bijlage Het sociale netwerk en Informele steun in richtlijnen

Richtlijn Samen met ouders en jeugdige beslissen over passende hulp

In **deze richtlijn** wordt gewezen op het belang om het besluitvormingsproces aan de hand van een aantal stappen te doorlopen. Het verkennen en mobiliseren van het sociaal netwerk rond het gezin en de gezamenlijke afweging (het sociale netwerk, school of professionele hulp) over de inzet van hulp worden daarin benadrukt.

Cruciale beslissingen worden bij voorkeur van tevoren met de gedragswetenschapper doorgesproken waarbij er aandacht dient te zijn voor de veiligheid van de jeugdige, de motivatie van ouders en jeugdige en de betrokkenheid van het sociale netwerk. Het analyseren van de aard en ernst van de problemen gaat ook over het in kaart brengen van hun sterke kanten en mogelijke hulpbronnen. Doelen van de hulp dienen gericht te zijn op het vergroten van het sociale netwerk als algemeen beschermende factor. Het sociale netwerk kan voor ouders en jeugdigen een belangrijke bron van praktische en emotionele steun zijn. Wanneer ouders een beroep kunnen doen op mensen in hun omgeving loopt stress minder hoog op. Het sociale netwerk kan ook een rol spelen in het waarborgen van de veiligheid van jeugdigen.

De richtlijn wijst er nadrukkelijk op dat de effecten van professionele inzet op de lange termijn beter

zijn wanneer wordt ingezet op steun uit het sociale netwerk en informele steunfiguren. De JIM wordt genoemd als methode om tot gedeelde besluitvorming te komen binnen het gedwongen kader.

Ook als er problemen in het gezin zijn, is het niet altijd per se nodig om professionele hulp in te schakelen. Voordat overwogen wordt of professionele hulp nodig is, moet eerst gekeken worden naar de mogelijkheden die ouders en jeugdige zelf hebben.

(Richtlijn Samen met ouders en jeugdigen beslissen over passende hulp, p. 81)

Richtlijn Crisisplaatsing

In de **richtlijn crisisplaatsing** wordt op meerdere plaatsen gerefereerd aan het belang van het sociale netwerk. In de richtlijn wordt aangegeven dat het inzetten van het sociale netwerk de eerste keuze is bij een crisis, waarbij ook wordt onderkend dat dit niet altijd mogelijk is en professionele ambulante hulp uitkomst kan bieden.

Wanneer het tijdelijk uit huis plaatsen van de jeugdige nodig is, beveelt de richtlijn aan om eerst in het sociale netwerk te kijken welke mogelijkheden daar zijn. Het heeft de voorkeur – wanneer dat mogelijk is en

in overleg met de jeugdige en ouders – de jeugdige in het eigen sociale netwerk onder te brengen. Het is dan van belang dat de veiligheid van de netwerkplaatsing voldoende geborgd is en dat het opvanggezin als redelijk neutraal wordt gezien. Veiligheid en neutraliteit zijn dus belangrijke criteria om te beoordelen of een netwerkplaatsing mogelijk is. In veel gevallen is het raadzaam om een veiligheidsplan op te stellen. Het versterken van het netwerk en het maken van afspraken over veiligheid – indien dat een issue is – binnen het netwerk worden gezien als factoren die een positieve invloed hebben.

Richtlijn Ernstige gedragsproblemen

In de **richtlijn ernstige gedragsproblemen** wordt benadrukt dat het belangrijk is om overige of mede-opvoeders uit het systeem van de jeugdige te betrekken bij de behandeling van gedragsproblemen. Kinderen en jongeren groeien immers op binnen een bredere sociale omgeving. De richtlijn wijst onder andere op de methodiek JIM. De betrokkenheid van de JIM bij de hulp zorgt er onder ander voor dat een jongere zich beter gehoord voelt. Onderzoek wijst erop dat de inzet van een JIM een uithuisplaatsing kan helpen voorkomen.

Richtlijn Kindermishandeling

Naast de in meer richtlijnen genoemde algemene beschermende werking van het sociale netwerk, wordt in de **richtlijn kindermishandeling** de

informele steun ook nadrukkelijk benoemd als beschermende factor voor kindermishandeling. Het in kaart brengen van het sociale netwerk kan volgens de richtlijn drie functies hebben:

1. Het brengt informant(en) in kaart
2. Om de context van het gezin te leren kennen
3. Als ondersteuning bij een interventie.

Deze ondersteuning kan op vier manieren worden geboden:

- praktische ondersteuning;
- psychologische of emotionele ondersteuning;
- informatieve en voorlichtende ondersteuning;
- normatieve ondersteuning (voorbeeld)functie.

De richtlijn heeft het versterken van het sociale netwerk opgenomen in het overzicht van preventieve interventies: door de steun voelen ouders zich beter in staat en gesteund om voor hun baby te zorgen en minder afhankelijk zijn van deskundigen.

Richtlijn Scheiding en problemen van jeugdigen

De richtlijn wijst erop dat het van belang is om vast te stellen of de jeugdige een plek of persoon heeft waarbij hij zijn verhaal kwijt kan. Denk eventueel aan de inzet van een kindbehaarder (vertrouwenspersoon) of ondersteuning vanuit **Villa Pinedo, bijvoorbeeld de mogelijkheid om te chatten met een buddy**. Steun vanuit het netwerk, zoals door familieleden, in het bijzonder grootouders, burens en vrienden

wordt gezien als factor die het compliceren van een scheiding kunnen voorkomen. Zowel individuen als paren zijn gebaat bij hulpbronnen vanuit de omgeving. Tegelijkertijd kan het netwerk bij een complexe scheiding ook een risicofactor vormen, in de zin dat mensen uit de sociale omgeving een escalerende rol kunnen hebben.

Jouw Ingebrachte Mentor (**JIM**) wordt in deze richtlijn genoemd als interventie om de jeugdige te ondersteunen bij het omgaan met een complexe echtscheiding.

Richtlijn Kopp/ Kov

In **de richtlijn** voor kinderen met een ouder met psychiatrische of verslavingsproblematiek wordt aanbevolen om het gezin te helpen om een steunend netwerk of vertrouwenspersoon te vinden. Daarnaast wordt in de richtlijn aangeraden om het gezin te wijzen op de mogelijkheid van cliëntondersteuning.

Richtlijn Signaleren traumagerelateerde problemen

Ook **deze richtlijn** beveelt aan om het gezin bij het aanwenden van hulp uit het netwerk te ondersteunen en deze ondersteuning vanuit het netwerk te vergroten. Vooral bij het herstel van het gezinsritme na een ingrijpende gebeurtenis en de regulatie van stress. Ook kan praktische steun vanuit het netwerk bijdragen aan het herstel.

Richtlijn Gezinnen met meervoudige en complexe problemen

Eén van de kernaanbevelingen van **deze richtlijn** is het opstellen van een gezinsplan samen met de gezinsleden, het sociale netwerk en de betrokken instanties. Als er een veiligheidsplan opgesteld moet worden, dan wordt het sociale netwerk daar nadrukkelijk bij betrokken. Daarnaast wordt benadrukt dat zoveel mogelijk de regie bij het gezin en het sociale netwerk neergelegd moet worden.

Een sociaal netwerk dat bij de zorg rond het gezin is betrokken, de aanwezigheid van voldoende sociale steun en een netwerk dat zich medeverantwoordelijk voelt voor de opvoeding van de jeugdigen vormen belangrijke beschermende factoren, ook bij gezinnen met meervoudige en complexe problemen. En omdat het informele netwerk van een gezin ook na afloop van de formele ondersteuning blijft bestaan, kan het sociale netwerk ook helpen om bereikte resultaten vast te houden.

Deze richtlijn besteedt aandacht aan het gegeven dat het ook vanuit ouders en jeugdigen niet altijd vanzelfsprekend is om hulp van het sociale netwerk te vragen. Niet zelden vinden mensen dat ze het zelf moeten kunnen oplossen. Doordat in de samenleving tegenwoordig de nadruk ligt op zelfstandigheid

en zelfredzaamheid voelen mensen zich soms bezwaard hulp te vragen.

Ook behoefte aan privacy en autonomie kan een drempel zijn bij het vragen van hulp, zeker als mensen zich kwetsbaar voelen. Tot slot willen mensen niet graag bij een ander in het krijt staan. Erkennen dat hulp vragen en accepteren lastig is, is de eerste stap in het doorbreken van vraagverlegenheid.

Daarnaast kan het helpen om samen met het gezin te kijken naar iets dat de gezinsleden terug kunnen doen, zodat de wederkerigheid wordt hersteld of behouden. Ook breed kijken kan helpen: soms wil iemand bijvoorbeeld wel iets aan vrienden vragen, maar niet aan familie.

Het mobiliseren van het sociale netwerk en het samenwerken met de mensen rond een gezin kan in verschillende stappen vorm krijgen.

- Breng samen met de gezinsleden de mensen om hen heen in beeld. Ook als het gezin aangeeft geen sociaal netwerk te hebben is het belangrijk om hierop door te vragen. Vaak blijken er meer mensen rondom het gezin te zijn dan zij zelf denken. Belangrijke en behulpzame vragen hierbij zijn: wie vinden het belangrijk dat het goed gaat met uw kind(eren)? Wat betekenen jullie voor anderen? Wie ondersteunt jullie?
- Probeer helder te krijgen welke steun die mensen uit het netwerk kunnen of willen bieden. Dit kan

in een bijeenkomst waarin gezamenlijk een plan gemaakt wordt met de gezinsleden, de mensen uit het netwerk en de betrokken hulpverleners. Uitgangspunt hierbij zijn de wensen en voorkeuren van het gezin, wie zij vanuit hun netwerk willen betrekken.

Richtlijn pleegzorg

Ook bij **pleegzorg** speelt het sociale netwerk een belangrijke rol. Er is nog weinig onderzoek naar gedaan, maar de verwachting is dat netwerkgericht werken een *'breakdown'* (afgebroken pleegzorgplaatsing) in het pleeggezin kan voorkomen. Daarom is een aanbeveling in de richtlijn om een zorgteam samen te stellen met ouders, pleegouders, belangrijke personen uit het netwerk en professionals rond het gezin. Het hebben van steun vanuit het eigen sociaal netwerk is van positieve invloed op de participatie van ouders bij de pleeggezinplaatsing.

Samen de schouders eronder

Toolkit voor het in kaart brengen, betrekken en activeren van het sociale netwerk in de pleegzorg
In de richtlijn wordt daarnaast ingegaan op plaatsing van een jeugdige bij een netwerkgezin. Het is daarbij van belang om extra begeleiding in te zetten, met specifieke aandacht voor veiligheid en geschiktheid omdat meestal nog geen voorafgaande screening heeft plaatsgevonden. Uit onderzoek blijkt dat het plaatsen in een netwerkgezin een risicofactor kan zijn voor mishandeling, dus extra aandacht voor veiligheid en pedagogische vaardigheden is geboden.

Residentiele jeugdhulp

Deze **richtlijn** wijst erop dat het netwerk een rol kan spelen bij evaluaties, activiteiten op de groep, weekendverlof en vakanties, het oplossen van problemen en kan de verbindende schakel met de ouders blijven vervullen.

In de richtlijn wordt gerefereerd aan verschillende groepen jeugdigen die de residentiele jeugdhulp verlaten. Een van de groepen worden *Survivors* genoemd. Deze groep ondervindt meer moeilijkheden bij het vertrek, vaak is er sprake van een ongepland vertrek. Deels door de steun van een sociaal netwerk kunnen ze zich toch redden.

De nazorg van residentiële plaatsing speelt samenwerking met het gezin in het netwerk bij het planingsproces een belangrijke rol. Daarom wordt door experts uit de praktijk benadrukt dat het behouden, ontwikkelen en versterken van het sociaal netwerk al tijdens het verblijf van de instelling belangrijk is. Betrek het netwerk bij het hulpplan. Breng risico's op uitval bij de start van de hulp in kaart en maak samen met het informele netwerk afspraken over acties die ingezet kunnen worden bij dreigende uitval. Met name voor jeugdigen die na een verblijf in een residentiële instelling zelfstandig gaan wonen, is het belangrijk om ook voor praktische hulp op een steunfiguur te kunnen terugvallen.

Richtlijn uithuisplaatsing

De preventieve werking van steun uit het netwerk kan volgens [deze richtlijn](#) bijdragen aan het voorkomen van een uithuisplaatsing. Een betrokken en actief sociaal netwerk kan een stabiliserende functie hebben bij het in balans brengen van opvoedingscapaciteiten en ontwikkelingsbehoeften. Maar ook na het terugkeren van de jeugdige in het gezin speelt een steunend sociaal netwerk een belangrijke rol. Daarnaast kan bij een tijdelijk uithuisplaatsing worden gekeken naar een plaatsing in een netwerkpleeggezin, als dat passend en wenselijk is.

JGZ- richtlijn Kindermishandeling

Op meerdere plaatsen in [deze richtlijn](#) wordt gewezen op het belang van het sociale netwerk als beschermende factor. Een aanbeveling van de richtlijn is dan ook om het sociale netwerk van ouders, jeugdigen, het gezin in kaart te brengen. De richtlijn definieert ook wat onder het sociaal netwerk verstaan wordt: Een sociaal netwerk betreft alle min of meer duurzame relaties die de ouders, jeugdigen, gezinnen hebben met andere personen, groepen of instanties. Het gaat daarbij zowel om het aantal van dergelijke relaties als de kwaliteit ervan en de mate waarin men het gevoel heeft 'erbij te horen'. (...) Het sociaal netwerk wordt ingedeeld in drie 'ringen' met het gezin, naaste familie, goede vrienden en burens als binnenste ring; daaromheen vrienden, familie en collega's die verder van het gezin af staan; en in de buitenste schil de groepen en instanties zoals school, kerk, sportclub ed.¹⁰

Moeders informeren Moeders (MIM)

Moeders Informeren Moeders is een programma voor moeders met een eerste kind tussen 0 en 18 maanden. Getrainde vrijwilligers (ervaren moeders) bieden opvoedondersteuning, gezondheidsvoorlichting en een steuntje in de rug aan andere moeders. In maandelijkse huisbezoeken, groepsbijeenkomsten en online wisselen moeders ervaringen en informatie uit. Moeders informeren Moeders versterkt het zelfvertrouwen, de zelfredzaamheid en het sociale netwerk van moeders.

Centering Ouderschap

Bij [Centering Ouderschap](#) (Parenting) vervangen groepsbijeenkomsten de een-op-een contactmomenten bij de Jeugdgezondheidszorg. In de groep vinden ouders herkenning, bevestiging en steun bij elkaar. Dit leidt tot weloverwogen inzichten rond ouderschap en opvoeden en zelfvertrouwen.

VoorZorg

[VoorZorg](#) is een programma voor jonge vrouwen die zwanger zijn van hun eerste kind en te maken hebben met een opeenstapeling van problemen. Zij krijgen verpleegkundige ondersteuning bij hun zwangerschap en bij de verzorging en opvoeding van hun kind, totdat het kind 2 jaar oud is.

JGZ- richtlijn opvoedingsondersteuning.

[Deze richtlijn](#) stelt dat ouders in eerste instantie informatie of advies zoeken binnen hun eigen sociale netwerk van familie, vrienden en kennissen.

Het gaat hier dus om informele opvoedingsondersteuning; steun die spontaan aangeboden wordt door anderen in de eigen omgeving van de ouder of door vrijwilligers die daar speciaal voor worden ingezet. Een van de aanbevelingen in deze richtlijn is dan ook dat het informele netwerk, de sociale omgeving van het gezin, meer betrokken wordt bij het geven van opvoedingsondersteuning.

JGZ- richtlijn psychosociale problemen

In [deze richtlijn](#) wordt – in lijn met andere richtlijnen – gewezen op de sociale steun vanuit het informele netwerk als beschermende factor. Onderzoek wijst er onder andere op dat Sociale steun maakt dat kinderen minder probleemgedrag ontwikkelen ten gevolge van aanwezige risicofactoren, sociale steun van het informele sociale netwerk kan fungeren als buffer tussen stress voor de moeder, inadequaat opvoedgedrag en de ontwikkeling van internaliserend en externaliserend probleemgedrag van kinderen.

Databank Richtlijnen NJi

In het [overzicht](#) zijn veel, maar niet alle richtlijnen opgenomen waar het sociale netwerk en informele steun worden genoemd. Het NJi biedt een overzicht van richtlijnen en standaarden voor professionals in de jeugdsector. De richtlijnen en standaarden gaan met name over psychische problemen en sociale ontwikkeling, problemen in de opvoedsituatie, inhoud en wijze van hulpverlening.

¹⁰ GZ-richtlijn Kindermishandeling (2016), pag. 46